

A. Adsoni „Nelja kuninga“ puhul.

Sõnapidamist on inimsugu hoidnud ülima vooruse aupaistes aastasadu läbi. Sõnamurdmist ja äraandmist selle vastu on peetud häbistavaimaks ja alatimaks üleastumiseks, mida järelsugu karistab hukkamõistliku mäletamisega aastatuhandeidki läbi.

Sõnapidamise ja oma tõe veendumustes kindlaksjäämise eest on saanud surematuiks ja suurteks Giordano Bruno, Jan Hus, Martin Luter j. p. t. Sõnamurdu ja äraandu on nuheldud ajaloo pikkuse needusega nagu näeme Juudas Iskarioti juures. Äraannu toiminguid karistab iga riik kõige valjemalt. Eriti rängalt ja andeksandu täiesti väljasulgevalt mõjuvad need roimad, mis toime on pandud tugevama poolt nõrgema vastu.

Meie ajaloo on tumedaimaks leheküljeks nelja Eesti kuninga lõksumeelitamine Paide lossi ja seal nende hukkamine 4. mail 1343.

See sõnamurd vapustab igatki eestlast ja kord nooruses loetud vastav ajaloo lehekülj jätab lugejasse masendava mälestuse eluks ajaks.

Paide lossis toimepandud kuriteoakt on ka draamas „Neli kuningat“ raskuspunktiiks ja lõpuvaatuseks. Teose aineks aga on autor võtnud mitte selle, mida ajalugu pajatab järgneuvast pärast Paide lossi stseeni, vaid ajajärgu, mis selle eel käis: Jüri mässu ettevalmistused tolle suure ja ainukordse plaani septsimise. See vaatemäng ei ole mõeldud mitte tendentsioosseks, kättemaksu agiteerivaks arvete öien-duseks, vaid autor on püüdnud just hoiduda tendentsist, kuni sinna maale, kus faktid ja olukorrad ise on tendentsiooslikud, nagu neid kujutavad saksagi ajaloolased (kõige pealt Kelch). Siin näeme ettevalmistusi kahes laagris: eestlaste pool suureks vabastusteoks võõra, ikka ringi koomale tõmbava ülevõimu alt, sakslaste pool — selle teo nurja-ajamiseks ja oma edaspidise võimu kindlustamiseks Maarjamaal. Kaks laagrit on siin üksteise vastu, salaja töötab kumbki vastase hävitamiseks. Ühel pool Eesti eluküsimus, rahva olemasolu ja rahvuse tulevik, teisel — Saksa võimuküsimus, suurel Hansa ja Nogardi vahelisel kaubateel risti ees asuva rahva allaheit ja söödamaade hankimine ning asumaa võitmine Saksa ordule ja Rooma paavsti maailmavalitsusele. Kus niisuured huvid kaalul on, seal peavad ka ettevalmistused olema laiaulatuslikud ja tugevad. „Nelja kuninga“ autoril ongi pearõhk arengus võitlusplaanide septsuste ja täideviimise esindamisel ja ülekaalus loomulikult eesti poolel kui käesoleval juhul aktiivsemal teguril.

Endastmõistetavalt on siin toetatud ajaloolisile andmeile ja viimastest tuletatud loogikalistele oletustele, mille põhjal autor on maalinud pilte nii Eesti vanemate nõupidamistest ja otsustest, kui nende ühendusist välismaade, piiritaguste võimudega. Kuidas viimased, need diplomaatlikud sammud tõepoolest tegelikult toimusid, sellest ei räägi aja-